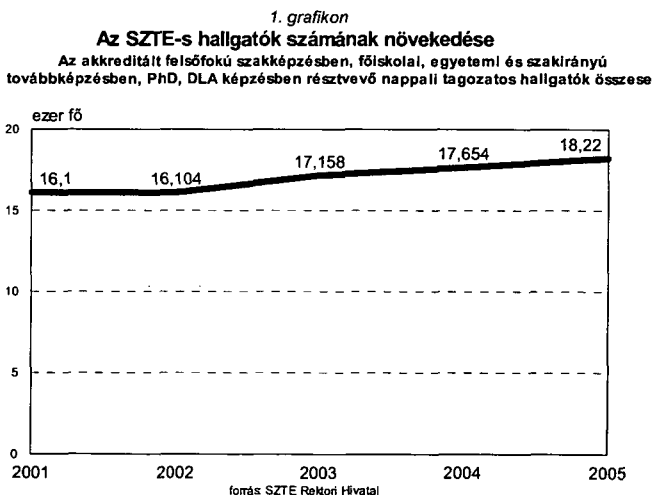

Jancsák Csaba

AZ SZTE REGIONÁLIS SZEREPKÖRE A HALLGATÓI REKRUTÁCIÓ TERÜLETI MEGOSZTLÁSÁNAK ASPEKTUSÁBÓL A 2001-2006. ÉVI IDŐSZAKBAN

A magyarországi felsőoktatás jelentős mértékű átalakuláson ment keresztül a kilencvenes évek kezdete óta. E folyamatnak az egyik legjelentősebb lépése volt a 2000. évi egyetemi integráció, mely létrehozta a dél-alföld legnagyobb oktatási és tudományos központját, a Szegedi Tudományegyetemet. A rendszerváltás óta új képzési helyek, a korábbiaktól eltérő képzési formák jelentek meg. Az európai dimenzióban mindez azonosan zajlott le: a felsőoktatásban résztvevők száma rendkívüli módon növekedett az utóbbi évtizedekben. (A szegedi felsőoktatásra vonatkozó adatokat mutatja az 1. grafikon) E növekedés mozgatórugói a gazdasági trendek és az oktatáspolitikai tendenciák, továbbá maguk a fiatalok és szüleik voltak. (Polónyi 2000, Hrubos 2000, Gábor 2000) A mai magyar felsőoktatás egyik legfontosabb jellemzője az egyetemi hallgatói életutak között megfigyelhető rendkívüli sokféleség.

A ma embere számára már nem kérdés, hogy a technikai fejlődés és a gazdasági növekedés fenntartása miatt egyre több magasan (főiskolai, egyetemi) kvalifikált szakemberre van szükség. Sőt azt figyelhetjük meg, hogy a munkaerőpiac követelményei ismeretében minőségi és mennyiségi értelemben egyaránt megnőtt a fiatalok oktatási, illetve tudásigénye, hiszen így kívánják erősíteni munkavállalói kilátásaikat.

A magyarországi felsőoktatási intézmények előtt is új és új elvárások jelennek meg. Azt láthatjuk, hogy az egyetemek hagyományos, elitképző világa átalakul. A feladat már nem tisztán elitképzés és kutatás, hanem egyszerre oktatás, kutatás, szakképzés és a diákéletmód szolgáltatásként való nyújtása, de ugyanakkor regionális innováció, tanácsadás, szakértés is az egyetem feladata. (Kozma 2004, Lukács 2004) Ezért tehát egy XXI. századi felsőoktatási centrum már nem csak az adott település (gazdasági és kulturális) életét határozza meg, hanem jelentős hatással van a régió mindennapjaira, működésére is. Miközben a szegedi felsőoktatás megalapítása egyértelműen a város elkötelezettségének volt köszönhető, tehát az intézmény ebben az aspektusban, a város és a régió szükségleteinek kielégítésére indult, ugyanakkor ma már jól látható, hogy a régió kulturális-gazdasági gyarapodása elképzelhetetlen lett volna az egyetem Szegedre telepítése nélkül. A Szegedi Tudományegyetem feladatait tehát egyre inkább regionális tudásbázisként látja el.

Napjaink felsőoktatását a képzési lehetőségek sokszínűsége mellett azok általánosan hozzáférhető volta jellemzi. Ezen okok miatt szoktak a felsőoktatást kutató szakemberek a rendszer hihetetlen bonyolultságáról, a felsőoktatás kiterjedéséről és tömegesedéséről beszélni. Ezt a Szegedi Tudományegyetem vonatkozásában nyomon követhetjük a következő táblázattal.

1. táblázat

Akkreditált felsőfokú szakképzésben, főiskolai, egyetemi, szakirányú továbbképzésben, PhD, DLA képzésben résztvevő nappali tagozatos hallgatók száma karonként

	2001	2002	2003	2004	2005
ÁJTK	1630	1823	1796	1737	1806
ÁOK	1395	1433	1521	1627	1772
BTK	3581	3489	3542	3483	3517
EFK	727	756	782	807	865
GTK	639	718	720	742	802
GYTK	582	569	572	679	560
JGYTFK	3194	2700	2986	3107	3183
MFK	354	363	351	289	261

SZÉF	740	775	815	940	950
TTK	3042	3270	3855	4026	4294
ZFK	216	208	218	217	210

Forrás: SZTE Rektori Hivatal

Egyre nagyobb számú fiatal érkezik a felsőoktatásba, igen sokféle társadalmi csoportból és a hallgatók egyre hosszabb időt töltenek el az egyetemek-főiskolák falai között. Ugyanakkor, ha a felsőoktatásba jelentkezők életkarrier-tervezését és a későbbi életükről való gondolkodását kutatjuk, akkor azt látjuk, hogy általában az elhelyezkedési esélyek megalapozása, illetve javítása, egy szakma iránti érdeklődés kielégítése, valamint a felnőtté válás, a szülői házból való kiválás, önállósodás, a saját életmód kialakítása az, ami a leginkább foglalkoztatja a fiatalokat.

Ki kell emelnünk azt is, hogy a felsőoktatási hallgatók a többkarú egyetemek számára az élethosszig tartó tanulás kívánalma miatt a jövőben fokozott szakmai kihívást jelentenek, és oktatási-képzési feladatot is, hiszen megfelelő marketing mellett a szakmai tudást jelentő tanfolyamok, az egyetemi kiegészítő és master képzések, a szakvizsgára felkészítő képzések és más szakirányú továbbképzések tekintetében is számíthatnak a jelenleg rendszerben lévő hallgatókra.

A Szegedi Tudományegyetem az új évezredben, mint a délföldi régió tudáscentruma jelenik meg. E regionális szerepkör kitágítja a feladatok és a felelősségek körét egyaránt. Sőt a sajtóságtól geopolitikai helyzetből adódóan az euroregionális hatásokat sem lehet figyelmen kívül hagyni. A régiót a rendszerváltás utáni gazdasági és munkaerő-piaci átrendeződés erőteljesen megváltoztatta. Földrajzi elhelyezkedése szempontjából az „Európa Kapuja” szerep, a Budapesttől való távolság, azonosan esik latba, mint a Balkán közelsége. Mindezt bonyolítja, hogy a régió négy nagyobb városa (Szeged, Kecskemét, Békéscsaba, Hódmezővásárhely) mellett a határok túloldalán hasonló méretű és fejlettségű települések (Temesvár, Szabadka, Újvidék, Arad, Zenta) vannak.

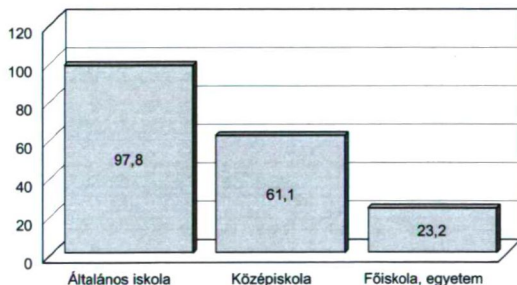
Amikor egy felsőoktatási intézmény hatókörét vizsgáljuk, nem kerülhetjük meg a regionalizáció és a regionalizmus fogalmait sem. (Kozma 2002) A regionalizáció két úton zajlott le a kontinensen. Az egyik út szerint a történelmi hagyományok következtében alakult ki egy nagyobb fokú önállósággal rendelkező egység, a másik szerint a régiók a központi kormányzat kezdeményezésére jöttek létre. A regionalizmus alulról felfelé irányuló területszervezési kezdeményezés, mely arra irányul, hogy egy-egy földrajzi egység adottságai határozottan érvényesüljenek az állam területi beosztásában. Ezen kívánalmak tehát szubnacionális szintről érkeznek és összekapcsolódnak a decentralizációval is. Az európai integrá-

ciót a regionalizáció és a regionalizmus együttesen erősíti. A regionális tudásközponti szereppel bíró európai egyetemeken (Hamburg, Saarbrücken, Udine) végzett kutatások bemutatják azt a sajátosságot, hogy a végzősök nagy része a diploma megszerzése után a régióban helyezkedik el, ott telepedik le, azt láthatjuk tehát, hogy a felsőoktatásban is megjelenik a szűkebb haza fogalma. Az egységes európai felsőoktatási térség kialakításának folyamata szempontjából tehát az egyetem és a régió kapcsolódási pontjai, gazdasági és kulturális vetületben is különös fontossággal bírnak. (Csatári et. al. 2005) Feltételezhető, hogy Európának a nemzeti államok alatti szintje megerősödik, és a Régiók Európájának formálódása indul meg. A Szegedi Tudományegyetem nemcsak a dél-alföldi régió, hanem a tágabb környezet, tehát a Duna-Körös-Maros-Tisza eurorégió viszonylatában is tudáscentrum szereppel bír. Az új évezredben működő szupranacionális politika – melynek legfőbb sajátosságát a nemzeti határokat könnyedén átlépő trendjei adják – új feladatokat ró a szegedi felsőoktatásra is, mert a modern regionális politika az Európai Unió fejlesztését a regionális különbségek mérséklésében határozza meg, és ebben nemcsak, mint a legnagyobb munkáltatóra, hanem mint innovációs központra is számít az SZTE-re.

A legfrissebb ifjúsági kutatás, az Ifjúság 2004 (n=8000) adatai szerint a dél-alföldi 15-29 éves fiatalok 31%-a végezte el az általános iskola 8 osztályát, 23% szakmunkásképzőt végzett 36% érettségivel rendelkezik és a régióban élő fiataloknak 9%-a rendelkezik diplomával. A 14 évnél idősebb fiatalok 3% kivételével elvégezték az általános iskolát. A 19 éves vagy idősebb fiatalok közel kétharmada szerzett érettségit, és a 24 évesnél idősebb fiatalok közel negyede végzett felsőfokú iskolát.

2. grafikon

A legmagasabb iskolai végzettség a megfelelő korú népesség arányában (%)

Ezek az arányok a jövőben várhatóan emelkedni fognak, mert a megkérdezettek háromegyeke mondta azt, hogy még szeretne tovább

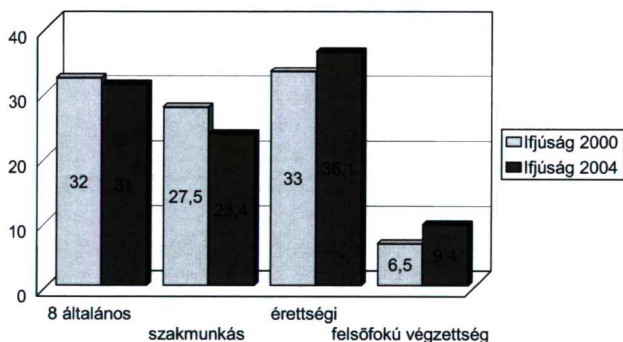
tanulni. A megkérdezettek 48%-a szeretne felsőfokú iskolában továbbtanulni és a 28%-a szeretne érettségit szerezni.

Az iskolázottság tekintetében nincs nagy eltérés az országos átlaghoz képest. A régióban kicsivel magasabb a szakmunkásképzőt végzetek aránya (országos átlag 21,6%) és kicsivel alacsonyabb az egyetem/főiskolát végzetek aránya (országos átlag 10,1%).

A korábbi nagymintás kutatás, az Ifjúság 2000 adataival összehasonlítva látható, hogy 2000. óta csökkent az általános iskolát végzetek és a szakmunkásképzőt végzetek aránya, viszont nőtt az érettségivel rendelkezők és a felsőfokú képesítéssel rendelkezők aránya. Ez azt mutatja, hogy átlagosan növekedett a régióban élő fiatalok iskolázottsága.

3. grafikon

A dél-alföldi régió fiataljainak iskolázottsága (%)

A régióban jónéhány felsőoktatási intézmény működik, melyek közül mind a hallgatói létszámban, mind képzési területen a legnagyobb a Szegedi Tudományegyetem. A felsőoktatási hallgatók, e sajátos életstílus-csoport erős fogyasztói tömbként (és célközönségként) jelenik meg a régió gazdaságában. El kell mondanunk, hogy egy régió versenyképessége szempontjából nem csak a rendelkezésre álló munkaerő mennyisége, hanem annak minősége is fontos, tehát nem hagyható figyelmen kívül a dél-alföldi régió bemutatásakor, hogy annak milyenek a foglalkoztatottak legmagasabb iskolai végzettsége szempontjából a paraméterei.

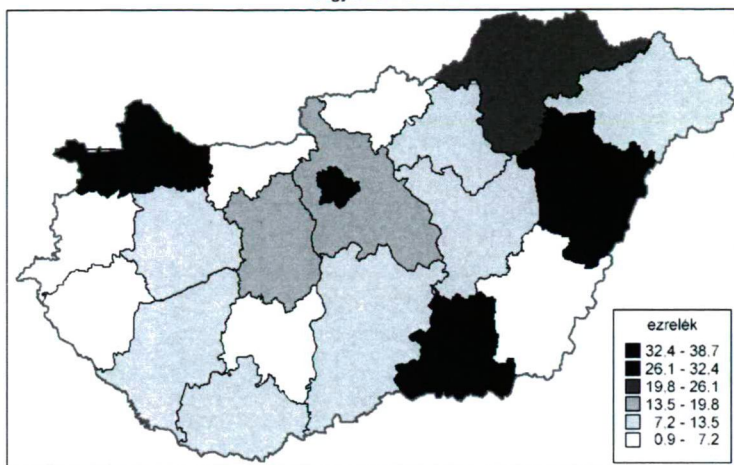
2. táblázat
A népesség megoszlása főbb korcsoportok szerint a Dél-alföldön (%-ban)

	1000 lakosra jutó szja-adózók száma (2003)	Egyetemet, főiskolát végzettek a 25 évnél idősebb népesség arányában (%) (2001)	Egyetemet, főiskolát végzettek aránya a foglalkoztatottakon belül a régió megyéiben (%) (2001)
Bács-Kiskun megye	412	9	13,9
Békés megye	420	8,1	14,0
Csongrád megye	433	12,5	18,3
Dél-alföld	421	9,8	
Magyarország	428	12,6	

*Forrás: Békés Megyei Területfejlesztési Tanács honlapja, letölthető dokumentum:
Dél-alföldi helyzetelemzés*

A dél-alföldi viszonylatban fejlettnek minősített települések csoportja a legnagyobb, valamint a tradicionális közép- és kisvárosok körébe tartozik. Közöttük található Szeged, Békéscsaba, Gyula, Orosháza, Baja, Kalocsa, Kecskemét, Hódmezővásárhely, Szentes és Szarvas, amelyek a legmagasabb iskolai végzettséggel bíró települések, vagyis a Dél-Alföld azon városai, ahol a társadalmi-gazdasági megújuló képesség a népesség iskolai végzettsége alapján valós és igen fontos alapadottságként vehető figyelembe. A területfejlesztési kutatók általában ezek közül kiemelik Szegedet, mint pozitív hatását már a közvetlen környezetére is kiterjesztő, a jövőben az elővárosiasodó falvak gyűrűjéből összefüggő, urbanizált teret építő várost. (Csatári et. al. 2005)

1000 lakosra jutó hallgatók száma a nappali tagozatú felsőoktatásban,
megyenként 2000-ben

Szerk. Hives T. Oktatókutatási Int. 2002. Forrás: OM.

Mindezek okán különösen érdekes lehet az, hogy a Szegedi Tudományegyetem mennyire tölti be regionális szerepkörét. Az itt következőkben azt vizsgáljuk, hogy az egyetemi és főiskolai szintű képzésekben részt vevő nappali tagozatos hallgatók kibocsátó családjuk szempontjából honnan érkeznek, tehát azt, hogy a szülők lakhelyének megoszlása szerint honnan rekrutálódnak a szegedi egyetemisták. Itt mondunk köszönetet a Rectori Hivatal munkatársainak az adatok biztosításáért.

A statisztikai adatokat kari megoszlásban és összegyűjtési viszonylatban is bemutatjuk, évenkénti bontásban 2001-től 2005-ig. A kibocsátó településeket öt csoportba fogtuk össze: Budapest, Csongrád megye, Bács-Kiskun megye, Békés megye és egyéb megyék. Mindebből kimutathatóvá válik az SZTE regionális felvevőképessége és annak jellemzői, a dél-alföldi megyék és más régiók viszonylatában is.

Először azt vizsgáljuk meg, hogy az egyes karok az ötéves cikluson keresztül milyen megoszlásokat mutatnak.

Az Állam- és Jogtudományi Kar esetében azt kell lássuk, hogy a hallgatók arányában 2003-tól kezdődően a regionalitás fokozottan erősödött, úgy, hogy a budapestiek aránya minden évben 2-2,5% körül mozgott, ugyanakkor a nem dél-alföldi megyékből valók száma fokozatosan csökkent. 2004-től kezdődően pedig a Csongrád megyeiek száma növekedik. Az ÁJTK hallgatóinak 64-70%-a minden tanévben a dél-alföldi régióból származik.

Ugyanezen arányok vonatkoznak az Általános Orvostudományi Kar hallgatóira is, az ő esetükben a dél-alföldi fiatalok aránya mindig 60% körül mozgott, ám a Csongrád megyeiek aránya ezen belül 30%-ról 27%-ra csökkent az évek során, a budapesti hallgatók számaránya pedig 8%-ról 1%-al csökkent, miközben a nem dél-alföldi vidéki hallgatók aránya fokozatosan emelkedett 30%-ról 33%-ra.

Hasonló tendenciának lehetünk megfigyelői a Bölcsészettudományi Kar esetében is. A dél-alföldi régióból származó hallgatók aránya itt jelentősen növekedett, a 2001. tanévben mért 52%-ról öt év alatt fokozatos emelkedéssel elérte a 63%-os arányt. Ez létszámban sem kevés: 1730 főről 2037 főre növekedett a létszámuk. Ugyanakkor a fővárosiak száma fokozatosan csökkent, 222 főről 168 főre, 6%-ról 5%-ra. Hasonlóan az egyéb vidékiekhez képest, akik aránya 40%-ról 31%-ra, számuk a 2001. tanévi 1317 főről a 2005. tanévi 1028 főre csökkent. A bölcsészkarnek tehát a legutóbbi öt év alatt jelentősen erősödött a regionális jellege.

A Természettudományi Kar dél-alföldi származású diákjainak száma és számaránya is növekedett 2001 ősze óta: 57%-ról 63%-ra, 1537 főről 2435 főre. A budapesti hallgatók aránya (3%) nem változott, noha létszámuk közel 40 fővel megemelkedett. Emelkedett a nem dél-alföldi vidékiek száma is, de belső arányuk mégis 5%-al csökkent.

A Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar hallgatóinak tanévenként közel háromnegyede (71-73%) származik a dél-alföldi megyékből. Csongrád megyéből származik a 36-38%-uk. Miközben a kari hallgatói létszám nőtt, a budapestiek aránya tanévenként 2% körül mozog, a nem dél-alföldi vidékiek százalékos aránya pedig 25,5-24,9% között. Az arányokból jól kidomborodik a kar erőteljes regionális szerepköre.

A Gazdaságtudományi kar esetében ugyanez mondható el azzal, hogy a Csongrád megyeiek száma a vizsgált időszakban majdnem megduplázódott (216 főről 389 főre emelkedett), ám százalékos arányuk ugyanezt jelzi: 43%-ról 51%-ra nőtt. A dél-alföldi fiatalok aránya 78-80%-os, miközben a budapestiek 1,5%-ot tesznek ki tanévenként, a többiek aránya pedig 19%-ról 17%-ra csökkent. A GTK esetében tehát igen erős regionális kötődést láthatunk.

Egészen mást emelhetünk ki a Gyógyszerésztudományi Kar esetében. Itt az adatok azt mutatják, hogy a dél-alföldi felvettek közel 45%-ot tesznek ki tanévenként, a Csongrád megyeiek e kör felét adják. A budapestiek száma 2001-től fokozatosan csökkent, 39 főről 7 főre, arányában pedig 9%-ról 1,5%-ra, ezzel párhuzamosan nőtt a vidékiek száma és aránya (199 főről, 249 főre, 45%-ról 54%-ra). A GYTK esetében tehát azt mondhatjuk, hogy regionális szerepe mellett tágabb (országos) vonzáskörzettel bír.

Fordított tendenciát láthatunk az Egészségügyi Főiskolai Kar esetében, ahol a budapestiek arányának csökkenésével (3%-ról 0,5%-ra), és a nem dél-alföldi vidékiek arányának némiképp csökkenésével (25,7%-ról 24%-ra) találkozunk, miközben a dél-alföldiek száma fokozatosan emelkedett. Ma a hallgatók háromnegyede dél-alföldi. A Csongrád megyeiek aránya 37%-ról 39%-ra nőtt, főben kifejezve 268-ról 310-re emelkedett. Az EFK tehát fokozta a dél-alföldi régióhoz való kötődését, s benne a Csongrád megyében kifejtett felszívó hatását is.

Az Élelmiszeripari Főiskolai kar esetében is igen nagy regionális szerepkörrel és kötődéssel beszélhetünk, hiszen a dél-alföldi származású hallgatók aránya tanévenként 76-80% között mozog. Miközben a budapestiek száma egyik tanévben sem haladja meg az öt főt (0,6%), a nem dél-alföldiek aránya 22%-ról 19%-ra csökkent. Noha a Csongrád megyeiek körében is némi csökkenést tapasztalunk (55%-ról 49%-ra), ezen arány mégis kiemelkedően magas, tehát azt kell mondjuk, hogy a SZÉF nemcsak dél-alföldi, de speciálisan Csongrád megyei rekrutációs bázissal, szereppel is rendelkezik.

A Mezőgazdasági Főiskolai Kar tekintetében ugyanilyen jellegű tendenciákról beszélhetünk. A dél-alföldiek aránya fokozatosan 61%-ról 77%-ra nőtt a vizsgált időszakban, miközben a budapestiek száma 2%-ról 0,8%-ra (8 főről 2 főre), a nem dél-alföldi vidékieké pedig 36%-ról 21%-ra (126 főről 52 főre) csökkent. Az MFK (hasonlóan a SZÉF-hez) sajátosan vidéki vonzáskörzettel és feladatkörrel bír kar.

A Zeneművészeti Főiskolai Kar képzési szerkezetéből adódó sajátos helyzete folytán azt látjuk, hogy miközben a 2001. tanévtől a 2005. tanévig 40%-ról 34%-ra csökkent a dél-alföldi fiatalok aránya, és a budapestiek aránya 9%-ról 8%-ra csökkent, aközben 49%-ról 57%-ra növekedett a nem dél-alföldi vidéki megyékből származó fiatalok aránya. Érdekes, hogy a dél-alföldiek csökkenésén belül a Csongrád megyeiek 17%-ról 21%-ra való növekedését konstatálhatjuk. Tehát egyfelől egy országos hatókörű kiterelődésnek lehetünk tanúi, másfelől pedig a Csongrád megyei fiatalok fokozott felvételének.

A karok után tekintsük át az intézmény egészének sajátosságait a hallgatók kibocsátó családjá alapján meghatározott területi származása szerint. A Szegedi Tudományegyetem adatait összesítve azt látjuk, hogy a Csongrád megyeiek száma és aránya is növekedett a vizsgált időszakban. A 2001. tanévtől, öt év alatt 4570 főről 5614 főre, 33%-ról 36%-ra. A dél-alföldi megyék adatait összevonva pedig azt mondhatjuk, hogy 61%-ról 67%-ra nőtt az arányuk, mely számokban kifejezve 8554 főről 10496 főre való növekedést jelent. A budapesti fiatalok aránya fokozatosan csökkent tanévenkénti 4%-ról 3%-ra, 607 főről 500 főre. Továbbá 36%-ról 29%-ra

csökkent a nem dél-alföldi vidéki fiatalok aránya. Miközben az összes nappali tagozatos egyetemi vagy főiskolai képzésben résztvevő hallgató száma 13797 főről 15593 főre növekedett, a hallgatók – szüleik lakhelye szerinti – területi megoszlásában változások következtek be, mely során az SZTE fokozta regionális szerepkörét.

Két elmozdulási irány figyelhető meg: az egyik, a GYTK és a ZFK esetében a regionális hatókör kitágulásáról van szó, mely tágulás során már a hallgatók több mint fele nem a dél-alföldről származik (e két kar tehát országos rekrutációs hatókörrel rendelkezik), a másik irány a régió felé fordulás, mely mindegyik karra jellemző, azonban a GTK, a SZÉF, a JGYTFK, az EFK és az MFK esetében már a hallgatók közel háromnegyede a dél-alföldről érkezik az egyetemi padsorokba. Elmondhatjuk tehát, hogy a Szegedi Tudományegyetem vonzáskörzete a legnagyobb részt a Dél-Alföldre terjed ki, a hallgatóság összetétele jól tükrözi az intézmény regionális szerepkörét.

Felhasznált irodalom

- 1) Csatári Bálint – Lengyel Imre – Nagy Imre – Nagy Gábor: *A Dél-alföldi Régió Területfejlesztési koncepció felülvizsgálata*. DARFT – MTA, 2005.
- 2) *Dél-alföldi Régió Helyzetelemzés*. 2005.05.06 (2. számú munkaanyag) (www.del-alfold.hu)
- 3) Gábor Kálmán: *Szabadság mint esély?* In: Társadalmi átalakulás és ifjúság – Szabadság mint esély. Belvedere, Szeged, 2000. 13-36
- 13) Gábor Kálmán: *Globalizáció és ifjúsági korszakváltás*. In.: Ifjúsági korszakváltás – ifjúság az új évezredben. Belvedere, Szeged, 2004. 28-73
- 3) Hrubos Ildikó: *Új paradigma keresése az ezredfordulón*. In.: Educatio, 2000/1
- 4) Hrubos Ildikó – Szentannai Ágota – Verosza Zsuzsanna: *A „Bolognai Folyamat”*. ÚM, Bp., 2003.
- 5) Ifjúság 2000 Gyorsjelentés [szerk. Bauer Béla et. al.] 2001.
- 6) Ifjúság 2004 Gyorsjelentés [szerk. Bauer Béla et. al.] 2005.
- 7) Kozma Tamás: *Regionális egyetem*. HIER, Bp., 2002.
- 8) Kozma Tamás: *Kié az egyetem?* ÚMK, Bp., 2004.
- 9) Lukács Péter: *A felsőoktatás expanziója*. In.: Ifjúsági korszakváltás – ifjúság az új évezredben. MTA SZKI – PH FOK – Belvedere, Szeged, 2004. 19-25
- 10) Polónyi István: *Egyre többet, egyre kevesebbet?* In.: Educatio, 2000 tavasz